

Intervence – základní pojmy

*PhDr. Václav Mertin,
katedra psychologie FF UK*

Co se dozvíte:

Autor příspěvku seznamuje čtenáře s **důležitými pojmy**, které velmi úzce **souvisejí s intervencí**. Výstižně jsou zde popsány pojmy jako výchova, vzdělání, reedukace či terapie a další.

Rodiče obvykle dítě vychovávají (výchova), **učitelé** je vzdělávají (vzdělávání). Když je nemocné, **lékař** ho léčí (terapie), pomáhá i **psycholog** (poradenství, psychoterapie). **Speciální pedagog** ho učí novým způsobům jednání, tedy napravně nesprávně naučené reakce a učí novým správným reakcím (reeducace). Všechny tyto aktivity mají něco společného. Spojuje je zpravidla snaha dospělých osob **aktivním způsobem ovlivnit rozvoj dítěte**. Přestože každá z uvedených aktivit má svá dílčí specifika, mají rovněž mnoho společného. Jako vhodný zastřešující a zároveň neutrální termín (není běžně využíván žádnou ze zmíněných oblastí a disciplín) slouží **termín intervence**. Důležitá je i specializace jednotlivých odborníků, kteří se na ovlivnění dítěte podílejí. Máme-li lépe porozumět jejich úlohám v procesu intervence, měli bychom alespoň orientačně chápat možnosti každého z nich i jeho místo v celém systému péče o dítě.

Výchova a vzdělání představují nejběžnější způsob ovlivnění dítěte. Podle tradice jsou tyto oblasti stále ještě od sebe oddělovány s tím, že rodiče mají hlavní odpovědnost za výchovu, zatímco škola a učitelé mají rozhodující podíl na vzdělání. Toto rozdělení se jeví jako umělé, neodpovídající životní realitě, ve které jednotlivé aspekty působení na dítě tvoří neoddělitelný celek. **Oddělování obou oblastí** vychází z velmi zjednodušeného chápání člověka, které neodpovídá nejen stavu poznání, ale ani současným možnostem uchopení člověka. Proto se také v současnosti i u nás začíná používat **termín edukace** (z angl. education), který zahrnuje výchovu i vzdělání. Můžeme pak hovořit o **školní edukaci** (vzdělávání a výchova ve škole), **edukaci v rodině**, mimoškolní edukaci apod.

Bez ohledu na teoretické názory, sám život nás přesvědčuje o tom, že tyto dvě oblasti jsou naplňovány ruku v ruce. **Rodiče naučí dítě** po narození množství dovedností – životních i školních. Naučí dítě jíst příborem, jezdit na kole, mnozí rodiče naučí dítě i číst. Během prvních let života získá dítě od rodičů a jejich prostřednictvím neuvěřitelné množství poznatků. V některých školských systémech jsou rodiče zcela oficiálně pokládáni za první a nejvýznamnější učitele dítěte. Fakticky to ovšem platí i u nás. Naproti tomu ani **učitel není bez vlivu** ve výchovné oblasti. Pro řadu dětí představuje učitel neoddiskutovatelnou autoritu a vzor, ke

kterému vztahují své jednání, a to v určitých chvílích s větším vlivem, než mají rodiče. Učitel reaguje na řadu výchovných situací, působí jako autentická osobnost, **vyjadřuje své názory, přesvědčení**, podílí se na utváření světónázoru dítěte.

Jestliže se **někteří učitelé** domnívají, že oni mají pouze vzdělávat, zatímco za výchovu je odpovědná rodina, pak je tento názor mimo skutečnost i mimo současná odborná stanoviska. Samozřejmě jde o **míru vlivu** v určité oblasti. Běžně má rodina zásadní **formativní vliv** v oblasti způsobů chování a jednání dítěte, v řešení mravních otázek apod. Zatímco škole je připisován větší **vliv v oblasti tradičního vzdělávání**. Jsou však případy, kdy je tomu výrazně jinak. V případě nefungující rodiny to může být právě učitel, kterému dítě vděčí za pevné zakotvení, nasměrování i životní cíl. Podobně je řada dětí, které přes docházku do školy **nenaplnují školní vzdělání ve škole**, ale právě v rodině.

PŘÍKLAD

Petra škola příliš nebavila, navíc měl i menší potíže s osvočováním jazykových dovedností. Ve škole nezlobil, ale pokud ho učitelé nechali být, tak příliš nepracoval. A to se stávalo dost často. Navíc se ve třídě poměrně hodně hodin suplovalo. Rodiče doháněli výuku doma odpoledne. Na první pohled to mohlo vypadat, že se chlapec učí neúměrně hodin. Vzhledem k téměř nulovému efektu školních hodin, byla skutečnost úplně jiná. Rodiče ho museli naučit prakticky všechno sami. Jen měl smůlu, že musel dopoledne sedět ve škole. Nakonec rodiče využili zákonnou možnost a zařadili chlapce do domácího vzdělávání.

Jestliže dítě sejde s cesty při **naplňování vzdělávacích a výchovných cílů**, nebo se mu přes úsilí rodičů i učitelů nedaří zvládnout některé kompetence, je vhodné využít příslušné odborníky. Jejich pomoc má několik rovin a řadu forem.

TIP

Jako první volbu při řešení problému, nebo když hledáme možnosti prevence, lze vždy doporučit využití **konzultace**. Platí to jak pro rodiče, tak pro učitele. Tato nejjednodušší forma nebyla dříve příliš využívána – odborníci odmítali cokoli sdělit bez návštěvy

TIP

a vyšetření dítěte. Dnes má však **konzultační forma poradenství** své pevné místo v činnosti odborníků. Přispívá k tomu i masové rozšíření internetu, kdy nejrůznější webové stránky nabízejí právě tuto formu konzultací. Rovněž e-mailová korespondence je velmi snadná a má pozitivní vliv na tuto formu poradenství.

Konzultační model poradenského řešení problémů zahrnuje v sobě cílenou diskusi zainteresovaných osob, které hledají cesty k reflexi problému a následně ke zlepšení aktuálního stavu klienta. Tato diskuse v sobě spojuje, v optimálním případě, **sběr diagnostických údajů** od učitelů, rodičů i od samotného dítěte s aplikací zkušeností, odborných znalostí a dovedností např. psychologa nebo speciálního pedagoga. Na rozdíl od obvyklého postupu není nezbytné provádět **vyšetření u samotného dítěte** a není ani nutná **návštěva v poradenském zařízení**. Učitel používá tento způsob zcela běžně při komunikaci s rodiči.

Tato forma má řadu výhod. Dovoluje rodiči i učiteli **obrátit se s dotazem okamžitě**, jakmile ucítí potřebu. Dotaz je obvykle anonymní, někdy i reakce přichází velmi rychle. Lze ji konzultovat s více odborníky, nezatěžuje dítě. Umožňuje **konfrontaci názorů** více odborníků. Tento způsob je i pro obě strany poměrně ekonomický. Existují však také nezanedbatelná rizika: **odborník vychází z omezeného množství informací**, které mu poskytuje tazatel a které si nemůže doplnit vlastním nálezením. Je tak značná pravděpodobnost zcela chybného vyhodnocení celé situace (např. bagatelizace závažného problému).

Jsem přesvědčen, že konzultační poradenství má své místo i při **spolupráci učitele s poradenskými institucemi**. Všude tam, kde nehrozí nebezpečí z prodlení, je možné po určitou dobu postupovat na základě doporučení konzultace. Pokud **nedojde ke zlepšení stavu**, zmírnění nebo nápravě problému, je zapotřebí zvolit jinou formu odborné pomoci. Sami tento přístup navrhujeme jako jeden stupeň péče o žáky s poruchami učení (Mertin, Kucharská, 2007; Mertin, 2008).

Poradenství je termín, který spočívá v tom, že rodičům (dítěti) **poskytujeme informace**, rady, konzultace. Tato služba může být poskytována jednorázově nebo opakovaně, zpravidla

však nepředpokládá intenzivnější dlouhodobou práci s klientem. Poradce je generické označení pro **poskytovatele poradenských služeb** a nevztahuje se k žádné odbornosti, požadovanému vzdělání, praxi. Teprve jeho specifikace – např. výchovný poradce – přináší uživateli více informací, protože stanovuje kvalifikační předpoklady. Někdy mluvíme o psychologovi a speciálním pedagogovi v některém školském poradenském zařízení rovněž jako o poradci – v tomto případě je jasně daná kvalifikace. Hlavním **reprezentantem poradenství ve školství** jsou již více než půl století pedagogicko-psychologické poradny. Přestože je jejich hlavní náplní stále ještě jednorázové poradenství, nejde dnes již o činnost jedinou. Poradny i další školské poradenské instituce poskytují i dlouhodobé individuální nebo skupinové vedení klientů, výcvikové akce a v menší míře i psychoterapii.

Reedukace je doménou speciálních pedagogů (etoped – odborník na poruchy chování, logoped – odborník na poruchy řeči, tyfoped – odborník na postižení zraku, somatoped – odborník na tělesné postižení, psychoped – odborník na mentální postižení, surdoped – odborník na postižení sluchu). **Speciální pedagog** je buď odborníkem na edukaci jedinců s konkrétním postižením, nebo se zaměřuje na určitý okruh problémů u celé populace. Nejlépe dokáže převádět nálezy lékařů a psychologů do konkrétní pedagogické praxe.

Asi nejběžnější spolupracovník učitele při poskytování poradenských služeb je **psycholog**. V souvislosti se změnami v českém vysokém školství je třeba učitele upozornit, že i u nás existují bakaláři psychologie. Nicméně z hlediska poskytování psychologických služeb jsou zcela nekvalifikovaní. Podle českých předpisů i podle směrnic Evropské unie je jediným kvalifikovaným psychologem absolvent magisterského studia oboru psychologie.

Terapie, v užším významu slova a pro účely této publikace **psychoterapie**, se používá vždy, když je **nutné jedince léčit**, tedy odstraňovat nemoc, poruchu. U nás se pojem psychoterapie nadužívá a používá se často bez rozmyslu i v situacích, kdy jedinec není nemocný, netrpí žádnou poruchou a fakticky nejde o psychoterapii. Někteří učitelé pak mluví o **arteterapii** (když s dětmi malují určitá témata), **muzikoterapii** (když děti poslou-

chají hudbu nebo hrají na hudební nástroje), **biblioterapii** apod. Psychoterapeutické prvky má nepochybně i působení učitele nebo psychologa v poradně. Nicméně **systematickou psychoterapii** mohou provádět pouze speciálně vyškolení psychoterapeuti. Mělo by se vždy jednat o odborníka, který absolvoval výcvik v konkrétní psychoterapii. Někdy jde o psychology či psychiatry nebo speciální pedagogy, často však o jedince v těchto oborech nevzdělané.

Terapie duševních nemocí a poruch je doménou lékařů-psychiatrů. Jeho partnerem s psychologickým vzděláním je klinický psycholog. U obou těchto odborností je třeba počítat s menšími přesahy do oblasti vzdělávání. Jejich doporučení v oblasti vzdělávání nepředstavují hlavní předmět zkušeností.

Přestože etické otázky poskytování intervence budou nepochybně předmětem samostatného příspěvku, je třeba už teď připomenout, že každý odborník smí provádět pouze ty činnosti, ke kterým je plně kvalifikován. Tak jako učitel nemá aprobaci na všechny stupně a předměty, tak ani psycholog, či psychiatr nejsou univerzálními odborníky.

Literatura

- MERTIN, V., KUCHARSKÁ, A.: Integrace žáků se specifickými poruchami učení – od stanovení kritérií k poskytování péče všem potřebným žákům. In *Pedagogicko-psychologické poradenství*, no. 50, 2007. s. 6–16.
- MERTIN, V.: *Reakce na intervenci – nové kritérium při diagnostice specifických poruch učení*. Praha: FSV UK. Psychologická řada Psy – 022. ISSN 1365-4343. Working Papers.